

KULTŪROS PAVELDO SKAITMENINIMO KOORDINAVIMO PERSPEKTYVA LIETUVOJE

Rolandas Kvietkauskas

Lietuvos kultūros ministerijos sekretorius

Regina Varnienė

LNB direktoriaus pavaduotoja.

Bibliografijos ir knygotyros centro direktorė

2005 m. Lietuvos kultūros ministro įsakymu sudaryta tarpžinybinė darbo grupė baigė rengti Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncepciją. Rugpjūčio 25 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė šią koncepciją patvirtino, įpareigodama Kultūros ministeriją sudaryti Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo tarybą. Koncepcija sudarys sąlygas tarpžinybiniam veiksnių koordinavimui ir paskatins kurti integralių kultūros paveldo skaitmeninę erdvę. Tai liudija, kad ir Lietuva jungiasi prie bendrųjų Europos Sąjungos skaitmeninimo iniciatyvų bei programų, derindama rengiamų dokumentų kryptis su ES strategijomis ir siekdama efektyviai koordinuoti šalies atminties institucijose saugomo kultūros paveldo skaitmeninimo darbus.

Šių metų pradžioje Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos (LNB) projektui „Integralios virtualios bibliotekų informacinės sistemos sukūrimas“ iš ES Struktūrinių fondų paskirta 13,3 mln. Lt parama pagal Bendrojo programavimo dokumento (Valstybės žinios, 2004, Nr. 123-4486) 3 prioriteto 3 priemonę „Informacinių technologijų paslaugų ir infrastruktūros plėtra“. Projektas pradėtas įgyvendinti rugsėjo 1 d. pasirašius trišalę sutartį tarp Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Centrinės projektų valdymo agentūros ir LNB.

Naujoji Europos Sąjungos kultūros paveldo skaitmeninio strategija. Kultūros paveldo turinio skaitmeninio darbai pradėti koordinuoti 2000 m., kai Feiroje susitikę Europos Sąjungos šalių ekspertai pritarė elektroninės Europos veiksmų planui, kuriame buvo numatyta skatinti europinio paveldo turinio plėtrą globaliuose tinkluose, išnaudojant visas skaitmeninių technologijų galimybes. 2001 m. Lunde (Švedija) suformuluoti *Lundo principai* (*The Lund Principles*, http://www.cordis.lu/ist/digicult/lund_p_browse.htm), kuriais pabrėžiamas kiekvienos ES šalies kultūros išskirtinumas, unikalumas ir svarba kuriant informacinę visuomenę. Kartu pripažįstama, jog ES šalių pastangos organizuojant kultūros paveldo prieigą skaitmeninio būdu yra fragmentiškos, dubliuojamos, todėl reikia šią sritį koordinuoti siekiant kuo geriau panaudoti tam skiriamas investicijas. Ten pat buvo sudarytas *Lundo veiksmų planas* (*Lund Action Plan*, http://www.cordis.lu/ist/digicult/lund_ap_browse.htm), skatinantis Europos Komisiją ir ES nares imtis koordinuoti kultūros paveldo skaitmeninimą ir prieigos organizavimą. Nuspręsta, jog kultūros institucijoms reikalingos praktinės rekomendacijos kultūros paveldo skaitmeninio ir prieigos organizavimo klausimais.

Pirmieji žingsniai siekiant pasidalyti šios srities patirtimi buvo Europos Komisijos ir ES narių inicijuoti susitikimai „Skaitmeninio koordinavimas Europoje“. Pagrindinis jų tikslas buvo pagerinti skaitmeninio projektų „matomumą“, paskatinti jų vykdymą ir pažangios patirties sklaidą. Taip pat buvo siekiama paskatinti taikyti šiems procesams bendrus standartus, nes tai yra pagrindinė sąlyga, leidžianti skaitmenintą įvairių šalių kultūros paveldą „patalpinti“ bendroje kultūros erdvėje, teikiančioje elektronines paslaugas visiems Europos ir kitų pasaulio šalių piliečiams. Neatsitiktinai jau pirmojoje Europos Komisijos iniciatyvoje imtasi konkrečių veiksmų siekiant sukurti suderintą Europos infrastruktūrą, leidžiančią teikti aukštos kokybės prieigą ir elektronines paslaugas: sukuriamas kultūros ir mokslo paveldo skaitmeninio politikos ir programų koordinavimo mechanizmas – Nacionalinių atstovų grupė (NRG) ir MINERVA projektas.

Naujajame strateginiame dokumente, *Parmos chartijoje* (*Charter of Parma*, <http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final.htm>), toliau plėtojami Lundo principai, apibūdinama NRG misija, tikslai, uždaviniai ir konkretūs veiksmai. Pabrėžiama, jog skaitmeninimas yra pagrindinis žingsnis, kurį Europos šalių atminties institucijos turi

žengti siekdamas ilgalaikio kultūros ir mokslo paveldo išsaugojimo, prisidėdamas prie išsilavinimo gerinimo, turizmo vystymo, kultūros paveldo elektroninio turinio ir paslaugų plėtos. Siame dokumente nurodytos pagrindinės sąlygos, kurių turėtų laikytis šalys, siekiančios išlieti į Europos Sąjungos kultūros ir mokslo paveldo skaitmeninę erdvę. Svarbiausios jų yra efektyvus naujų technologijų naudojimas, prieinamumas, kokybė, intelektinės nuosavybės teisės ir jų apsauga, suderinamumas ir standartai, techninė infrastruktūra ir daugiakalbiškumas, lyginamoji analizė, nacionalinis ir tarptautinis bendradarbiavimas bei plėtra.

Parmos chartijoje pažymima, jog būtina sukurti politines ir institucines strategijas bei jas suderinti, labiau domėtis ne tik šalių viduje, bet ir kitose šalyse besiklostančia strategijų, programų ir projektų rengimo situacija; parengti gaires ir išrinkti geriausios praktikos pavyzdžius, kad skaitmeninio iniciatyvos taptų ekonomiškesnės ir kokybiškesnės; skatinti naudoti standartus, pabrėžiančius sąveikumą, kad pagerėtų prieiga prie skaitmeninių išteklių visoje Europoje; sukurti centrą, kuris koordinuotų Europos šalių nacionalines kultūrinio turinio skaitmeninio strategijas, kad į ES naujai įstojusios šalys gautų naudos iš senųjų dalydamosi patirtimi, dirbdamos kartu, kartu pasinaudodamos didesnėmis galimybėmis, kartu nustatydamos silpnąsias vietas, kad būtų suformuluota tyrimų darbotvarkė.

Praktinėms skaitmeninio problemoms spręsti ir skaitmeninimui koordinuoti buvo sukurtas MINERVA tinklas (*Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation* (<http://www.minervaeurope.org>)), skirtas formuoti Europos infrastruktūrą kultūros ir mokslo paveldo skaitmeninio palaikymui. Tinklas orientuotas į tas sritis ir tikslus, kurie apibrėžti Lundo principų veiksmų plane. MINERVA projektu siekiama padėti ES šalims koordinuoti nacionalines kultūros ir mokslo paveldo skaitmeninio programas ir veiksmus; nustatyti pažangios skaitmeninio praktikos ir kompetencijos centrus; rengti skaitmeninio metodologijos, planavimo, išteklių paieškos, daugiakalbystės palaikymo, teisių valdymo, suderinamumo, vartotojų, portalų kokybės, prieigos rekomendacijas ir vadovus.

Praktinius MINERVA programos uždavinius sprendė keturios darbo grupės: „Techninės infrastruktūros, skaitmeninio turinio atpažinimas, daugiakalbystės problemos“, „Suderinamumas ir paslaugų teikimas“, „Vartotojo poreikių nustatymas bei turinio ir kokybės koncepcija, taikoma bendrai prieigai“, „Geros praktikos pavyzdžių ir kompetencijos centrų nustatymas“.

Vykdamas MINERVA projektą buvo parengtos *Techninės skaitmeninio kultūros turinio kūrimo*

programų gairės (Technical Guidelines for Digital Cultural Content Creation Programmes), kurių pagrindą sudaro vykdomų projektų ir tyrimų dalis, skaitmeninio programos techniniai standartai. Gairės skiriamos strategijų kūrėjams ir finansavimo programų vadovams. Jos skatina kurti sąveikų turinį ir metodus, remiančius ilgalaikį skaitmeninių dokumentų išsaugojimą.

Kultūros paveldo portalų kūrimui koordinuoti buvo suformuota programa MICHAEL (*Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe* <http://www.michael-culture.org>). Projekte numatomas bendras skaitmeninio kultūros paveldo paslaugų metodas ir modelis, kuris bus taikomas visose projekte dalyvaujančiose šalyse. Šis metodas atspindi Nacionalinių atstovų grupės susitarimus dėl kultūros paveldo skaitmeninio ir šiuo atžvilgiu turėtų būti traktuojamas kaip MINERVA projekto kūrinys.

Daugiausia dėmesio MICHAEL projekte yra skiriama daugybės nacionalinių iniciatyvų, taikomų skaitmeninio kultūros paveldo sektoriuje, integracijai ir vienodinimui. Vykdamas projektą bus pasiektas sąveikumas tarp nacionalinio kultūrinio portalo iniciatyvų ir garantuota aukšta kokybė galutiniam vartotojui teikiamų paslaugų, kurios palengvins Europos kultūrinio turinio šaltinių naudojimą. Bus sukurta tarptautinė tiesioginė paslauga, kuri leis vartotojams iš vienos prieglobs vietos ieškoti, naršyti ir nagrinėti daugybę nacionalinių kultūros portalų. Šią tiesioginę paslaugą rems vietos valdžia ir įstaigos, atsakingos už kultūros paveldą. Ji padės įgyvendinti naujus Europos standartus ir gaires, taikomas Nacionalinės atstovų grupės patvirtintoms kultūros paveldo skaitmeninio iniciatyvoms.

MICHAEL konsorciumą sudaro Italijos kultūros ministerija, Prancūzijos kultūros ministerija, remiama nacionalinės kultūros agentūros „Relais Culture Europe“, ir Jungtinės Karalystės kultūros, žiniasklaidos ir sporto departamentas, atstovaujamas Muziejų, archyvų ir bibliotekų tarybos, taip pat „Amitie“, MINERVA narė, teikianti paramą kultūros paveldo projektams. Norėdamas išobulinti nuolatinį MICHAEL paslaugos valdymą, konsorciumas planuoja suburti Europos ekonominių interesų grupę (EEIG - *European Economic Interest Grouping*), kuri bus atsakinga už paslaugos teikimą ilgesnį laikotarpį.

Lietuvos atminties institucijų bendradarbiavimo perspektyva skaitmeninant kultūros paveldą. Nors svarbiausiose Lietuvos Respublikos dokumentuose ir aktuose - Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje, Lietuvos kultūros politikos nuostatose, Lietuvos nacionalinėje informacinės visuomenės plėtros

konceptijoje apibrėžtas Lietuvos paveldo ilgalaikis išsaugojimas, aktualinimas ir prieiga pasitelkiant informacines technologijas, ši problema mūsų šalyje iki 2005 m. nebuvo sprendžiama nacionaliniu mastu koordinuojant atminties institucijų - bibliotekų, muziejų ir archyvų - veiklą. Lietuvos įstojimas į ES paskatino Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją, atminties institucijas aktyviau prisidėti prie bendros Europos kultūros paveldo informacijos erdvės kūrimo iniciatyvų. Vykdydama jai pavestas publikuoto kultūros paveldo ilgalaikio išsaugojimo funkcijas ir siekdama atkreipti valstybės institucijų dėmesį į poreikį integruotis į Europos elektroninio turinio erdvę, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNB) parengė kilnojamojų kultūros vertybių ilgalaikio išsaugojimo koncepcijos projektą, numatantį integruoti atminties institucijas - bibliotekas, muziejus ir archyvus, skaitmeninti kultūros paveldą ir sukurti bendrą informacinę sistemą. Šis projektas pateiktas Lietuvos kultūros ministerijai. 2005 m. Lietuvos kultūros ministro įsakymu tolesniam koncepcijos tobulinimui sudaryta tarpžinybinė darbo grupė užbaigė koncepcijos rengimą. Šių metų rugpjūčio 25 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ją patvirtino ir įpareigojo Kultūros ministeriją sudaryti Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio tarybą.

Parengta Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio koncepcija atitinka Europos Sąjungos kultūros paveldo skaitmeninio politiką apibrėžiančius *Lundo principus* ir *Lundo veiksmų planą (Action Plan on Coordination of Digitisation Programmes and Policies: Implementation Framework for Digitisation Coordination Actions in Europe)*, priimtus ES šalių susitarimu ir atitinkančius Europos Tarybos 2002 m. priimtą elektroninės Europos veiksmų planą - skatinti Europos paveldo turinio plėtrą globaliuose tinkluose išnaudojant visas skaitmeninių technologijų galimybes, sukurti bendrą Europos informacijos erdvę, leidžiančią įgyvendinti vieningos Europos idėją, plėtoti verslo ir viešųjų paslaugų infrastruktūrą.

Koncepcijoje Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio tikslas apibrėžiamas kaip unikalių ir vertingų kultūros paveldo objektų ir informacijos apie juos perkėlimas į skaitmeninę formą. Skaitmeninimas turi būti vykdomas vadovaujantis integralumo, prieinamumo, atvirumo, ilgalaikio skaitmenintos informacijos išsaugojimo principais. Numatyta, jog tikslingiausia Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimą atlikti remiantis sukurta integralia sistema, pagrįsta bendrais standartais bei informacijos naudojimo susitarimais, užtikrinančiais ilgalaikį skaitmenintos informacijos išsaugojimą ir prieigą.

Šis strateginis Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio dokumentas sudaro palankias sąlygas nuosekliai ir kryptingai valstybės institucijų veiklai siekiant šiuolaikinėmis informacijos technologijomis padėti išsaugoti šalies kultūros paveldą, gerinti jo prieigą bei jį aktualizuoti. Suprantama, jog sprendžiant praktinius skaitmeninio klausimus koncepcijos nepakaks, tad numatyta parengti strategiją, konkrečias programas ir projektus. Kultūros paveldo skaitmeninimą koordinuos Lietuvos Respublikos kultūros ministerija kartu su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Informacinės visuomenės plėtros komitetu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės bei Lietuvos archyvų departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

Kultūros ministro sudaryta Kultūros paveldo skaitmeninio taryba turėtų inicijuoti ir koordinuoti Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio strategijai įgyvendinti būtinas skaitmeninio programas, kuriose numatytos konkrečios priemonės, jų vykdymo terminai, atsakingi vykdytojai ir reikalingos lėšos, taip pat rekomendacijų dėl informacinių technologijų naudojimo parengimą, įgyvendinimą bei priežiūrą. Ši taryba turėtų vykdyti ir kultūros paveldo objektų skaitmeninio proceso monitoringą, skatinti kultūros paveldo skaitmeninio iniciatyvų viešinimą ir populiarinimą inicijuodama Lietuvos skaitmeninio kultūros paveldo portalo sukūrimą. Toks portalas užtikrins visuotinę kultūros paveldo išteklių prieigą ir integraciją į bendrą Europos kultūros paveldo informacinę erdvę, padės keistis informacija ir bendradarbiauti rengiant bei įgyvendinant skaitmeninio ir prieigos programas bei projektus.

Koncepcijos tikslų ir uždavinių įgyvendinimas padės sukurti bendrą Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninę informacinę erdvę, pailginti kultūros paveldo objektų gyvavimo laiką, teikti šalies ir pasaulio visuomenei aktualią, išsamią ir patikimą informaciją apie Lietuvos kultūros paveldą, užtikrinti nuolatinį, patikimą ir kokybišką kultūros paveldo išteklių naudojimą mokslo, švietimo ir kultūros tikslams.

2005 m. pradžioje Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos (LNB) projektui „Integralios virtualios bibliotekų informacinės sistemos sukūrimas“ iš ES Struktūrinių fondų paskirta 13,3 mln. Lt parama pagal Bendrojo programavimo dokumento (Valstybės žinios, 2004, Nr. 123-4486) 3 prioriteto 3 priemonę „Informacinių technologijų paslaugų ir infrastruktūros plėtra“. Projekto partneriais LNB pasirinko Lietuvos dailės muziejų ir Archyvų departamentą. Numatomos sukurti

sistemos pagrindą sudarys jau funkcionuojanti Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos infrastruktūra, jungianti per 70 mokslinių ir viešųjų bibliotekų, bei jos struktūroje esantys bendro naudojimo posistemiai ir moduliai, leidžiantys taupyti finansus naujų informacijos masių formavimui bei paslaugų kūrimui. Projektui vykdyti sudaryta jo valdymo grupė (projekto vadovė dr. R. Varnienė).

Šiuo projektu siekiama sudaryti sąlygas Lietuvos ir užsienio vartotojams be kliūčių (nepriklausomai nuo vietos ir laiko) naudotis atminties institucijose sukauptais kultūros paveldo objektais. Pagrindiniai projekto uždaviniai yra:

- sukurti atminties institucijų skaitmeninės informacijos duomenų banką;
- sukurti duomenų banko pagrindu teikti vartotojams elektronines paslaugas.

Kurdamos interaktyvias paslaugas, šio projekto metu atminties institucijos vykdys ir pagrindines savo funkcijas - užtikrins ilgalaikį kultūros paveldo išsaugojimą.

Naujoji virtualioji biblioteka kuriama tais pačiais principais, kaip visi LIBIS posistemiai ir moduliai. Tai leis išvengti funkcijų dubliavimo, bus užtikrintas vienkartinis bibliografinių įrašų sudarymas bei jų daugartinis naudojimas, operatyviai sprendžiami skaitmenintų išteklių kaupimo, katalogavimo, archyvacijos bei jų ilgalaikio išsaugojimo klausimai.

Įgyvendinus projektą bus sukurtas bibliotekų, archyvų ir muziejų elektroninių išteklių duomenų bankas, kuriame bus per 3 mln. 605 tūkst. skaitmenintų puslapių originalių rankraščių, laikraščių, senų knygų, metrikų, metraščių, taip pat kitų itin vertingų, didelę istorinę vertę turinčių dokumentų. Virtualiomis paslaugomis nemokamai galės naudotis Lietuvos ir užsienio vartotojai, bus užtikrintos lygios galimybės visiems — nebūtinai reiks vykti į muziejus, archyvus, bibliotekas susipažinti su itin vertingais dokumentais, jie bus pasiekiami per virtualią biblioteką. Tai ypač aktualu fizinei negaliai turintiems žmonėms - turėdami prieigą prie virtualios informacinės sistemos, jie galės mokytis, gauti duomenų ne tik iš bibliotekų, bet ir iš muziejų bei archyvų, kelti kvalifikaciją neišeidami iš namų.

Projekto metu bus atnaujintos ir patobulintos esamos elektroninės viešojo sektoriaus paslaugos, naudingos didelei Lietuvos gyventojų daliai, pagerės elektroninio viešojo sektoriaus paslaugų kokybė. Sukurta virtuali biblioteka, orientuota į Lietuvos kultūros paveldo sklaidą ne tik šalyje, bet ir pasaulyje, prisidės ir prie mūsų valstybės įvaizdžio gerinimo.